

Jaume DE PUIG I OLIVER

SOBRE EL NOU FRAGMENT DE LA TRADUCCIÓ MEDIEVAL
DE LA BÍBLIA EN CATALÀ
DE LA BIBLIOTECA CAPITULAR Y COLOMBINA DE SEVILLA
(III Reg. v, 10 – IV Reg. xxv, 24 i I Par. 1,1 – II Par. xi,1).

En el volum anterior d'ATCA vam donar notícia de la troballa a la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla d'un nou testimoni de la traducció medieval de la Bíblia en català. Es tracta d'un fragment prou llarg: tres llibres històrics pràcticament íntegres i la quarta part d'un altre¹. En situàvem l'escriptura genèricament dins el primer terç del segle XV i expressàvem l'opinió que el fragment no era la relíquia salvada d'una Bíblia sencera, ans únicament la còpia d'alguns llibres bíblics històrics, interrompuda de sobte al bell inici del capítol onzè del segon llibre de les *Cròniques*. L'examen purament material de la composició del manuscrit que ha conservat el fragment bíblic posava de manifest que hi ha hagut pèrdua de text per la banda dels folis davanters, però no hi ha cap element objectiu que permeti d'avaluar l'extensió del text perdut.

Això s'esdevenia just al cap de deu anys que Josep Vicent Escartí publicués en les pàgines d'aquest anuari un altre fragment bíblic català medieval, identificat en una coberta de pergamí del *Llibre de Clavaria de 1556 – 1557* de l'arxiu del Gremi de Fusters de la ciutat de València, cedit en dipòsit l'any 1988 a l'Arxiu del Regne de València².

En procedir a transcriure el llarg fragment bíblic colombí en la seva integritat, ens ha sorprès de constatar que, bo i tractant-se d'una traducció bíblica catalana medieval ben coneguda, l'anomenada tècnicament *Bíblia del segle XIV*, el text manté una relació complexa amb els altres manuscrits, alguns molt més complets, que la transmeten: els dos de París (Peiresc i Colbert) i el de Londres (Egerton). D'altra banda el fragment descobert per Escartí, que conté IV Reg. xxiii, 27 – xxv, 24 i és un únic foli supervivent d'una Bíblia catalana sencera escrita probablement els anys centrals del segle XV, havia fet pensar que es tractava d'una traducció diferent almenys de la del còdex de Londres. Escartí havia confrontat la seva troballa amb el text de la Vulgata i amb la corresponent traducció catalana transmesa pel manuscrit Egerton 1526, i les diferències entre les dues traduccions semblaven clares³. En

1. Cfr. Jaume DE PUIG I OLIVER, *Més nous textos catalans antics de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla*, dins «ATCA», 20 (2001), 453-510, especialment 482-483 i 500-501.

2. Cfr. Vicent Josep ESCARTÍ, *Un fragment de Bíblia catalana a l'Arxiu del Regne de València*, dins «ATCA» 10, (1991) 261-273.

3. Armand PUIG I TÀRRECH, *La Bíblia a Catalunya, València i les Illes fins al segle XV*, Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós. Arquebisbat de Tarragona. Lliçó inaugural curs 1997-1998, 42-43, nota 64.

ocasió de la nova troballa, ha semblat oportú d'ampliar la confrontació textual al nou text colombí i als dos de París, per tal de facilitar una primera aproximació a la relació entre els ara com ara ja cinc testimonis disponibles de la traducció medieval de la Bíblia en català, en una minúscula part del quart llibre dels Reis. És evident que només la publicació íntegra dels manuscrits permetrà d'arribar a conclusions sòlides entorn dels diversos problemes que graviten sobre aquest text. Ara bé, encara que l'experiència no permet de donar per definitivament tancada l'aparició d'altres possibles fragments de la traducció medieval de la Bíblia en català, potser passarà temps abans de poder confrontar no dos o tres, sinó cinc manuscrits bíblics catalans entre ells. Per això ha semblat que valia més no demorar l'estudi d'un cas tan felicitament especial com el que permet d'abordar el fragment descobert per Escartí. Amb el benentès que en aquestes pàgines no entrarem a fons en les qüestions relatives a la recepció del text de la traducció catalana, car l'intent seria prematur, i ens limitarem conscientment als aspectes crítics. Començarem, per tant, donant en les columnes corresponents el text de la Vulgata⁴ i els cinc textos cata-

4. Seguim el text de la Vulgata Clementina, segons edició d'A. Colunga i L. Turrado, Madrid, B.A.C. 1977.

Vulg.	V	S
[23] ²⁷ Et proiciam civitatem hanc, quam ele- gi Jerusalem, et domum, de qua dixi: Erit nomen meum ibi.	[23]...[col. a] ²⁷ ciutat de Jer[us]alem, la qual io havia elegida, e la casa, en la qual io havia dit que se- ria ^a mon nom.	[23] ²⁷ ... e destruiré la ciutat de Iherusalem, la qual yo auia alagida e le cassa an la qual yo auia dit que seria mon nom.
²⁸ Reliqua autem sermonum Iosiae, et universa quae fe- cit, nonne haec scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?	²⁸ Tot lo sobrepús de les pa- raules de Jozias són escrites en lo <i>Libre de les paraules dels dies dels reys de Judà</i> .	²⁸ Les altres cosas de Jozias e tot ço que féu ascrit és al <i>Libre de les paraules dels dies dels rey(s) de Judà</i> .
²⁹ In diebus eius ascendit Pharao Nechao rex Aegy- pti, contra regem Assyrio- rum ad flumen Euphraten: et abiit Iosias rex in occur- sum eius: et occisus est in Mageddo, cum vidisset eum.	²⁹ E en aquell temps anà fa- rahó Nechao, rey de Egip- te, e vench contra lo rey dels Sirians entrò al flum de Eufrates. E [Jo]zias, rey de Judà, exí-li a carrera, e a[que]ll[s] de farahó tira- ren-li ab sagetes, e morí Jo- zias en lo camp de Magedó,	²⁹ E an aquels dies farehó Nechaon rey de Agipta vench contra lo rey dels asi- rians en lo flum d'Eufrates, e Jozias axí-li a carrera, per ço que's combatés ab ell. E aquells del rey ferehó donà- ran-li ab segetes e morí Jo- zias en lo camp de Magedó.
³⁰ Et portaverunt eum servi sui mortuum de Mageddo:	³⁰ en Jerusalem, e soterra- ren-lo en lo sepulcre seu. E	³⁰ E los seus seruesials por- taren-lo mort en Iherusa-

lans de la traducció de IV Reg. XXIII, 27 – XXV, 24, bo i emprant les sigles següents:

V = Arxiu del Regne de València, full de pergamí provinent del *Llibre de Claveria de 1556 – 1557* de l'arxiu del Gremi de Fusters de la ciutat de València⁵.

S = Bibl. Capitular y Colombina de Sevilla, ms. 5 – 5 - 26, foli 72r-v.

P = BNP ms. espag. 2 (Peiresc), folis 278vb - 280rb.

C = BNP ms. espag. 5 (Colbert), folis 218ra – 219rb.

E = British Library, ms. Egerton 1526, folis 205a – 206a.

Pel que fa als textos d'Egerton i al fragment de València, hem seguit la transcripció que en va donar Escartí, després d'haver comprovat la part del text valencià que va reproduir en fotografia. Els textos aquí oferts dels mss. Peiresc i Colbert són transcripció nostra.

5. A la vista del nou text colombí i dels textos dels dos mss. parisencs, potser serà possible una lectura més ajustada, bàsicament pel que fa a les conjectures, del fragment de l'Arxiu del Regne de València acabat d'esmentar.

P

C

E

[23]²⁷ ... e destruiré la ciutat de Jerusalem, la qual yo auia alegida e la casa en la qual yo auia dit que seria mon nom.

²⁸Les altres coses de Jusias scrit és en *les paraulles dels dies dels reys de Judà*.

²⁹En aquests dies farahó rey de Agipta vench contra lo rey dels assirians en lo flum de Eufrates. E Iosias axí la a carrera per ço que's combatés ab ell. E aquells de farahó donàran-li ab sagetes e morí Josias en lo camp de Magadó.

³⁰E los seus seruicials portàran-lo en lo sapulcra seu

[23]²⁷ ...e destroyré le ciutat de Jerusalem, le qual yo auia alegida, e la casa en le qual yo auia dit que saria lo meu nom.

²⁸Les altres coses que auien dites de Josies són escrites en lo *Libra de les paraules dels reys de Judà*.

²⁹E aquests dies faraó rey de Agipta vench contre lo rey dels assirians en lo flum de Eufrates, e Jozies axí-li a carrera per ço que's combatés ab ell. E aquells de faraó donaren-li ab segetes e morí Jozies en lo camp de Magedon,

³⁰e los seus seruicials portaren-lo en lo seu sapulcre

[23]²⁷ ciutat de Jherusalem, la qual jo havia alegida, a la casa hon jo havia dit que seria lo meu nom.

²⁸Les altres coses de Josies són scrites en lo *Libre de las paraules dels reys de Judà*.

²⁹E en aquests dies, farahó, rey de Egipte vench contre los Cirians en lo flum de Eufrates. E Jozies axí-li a carrera, per ço que's combatés ab ell, e aquells de farahó donaren-li ab sagetes, e morí Jozies en lo camp de Magedon,

³⁰e los ceus servents portaren-lo en lo ceu sapulcre. E

et pertulerunt in Ierusalem, et sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae: et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.

³¹Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare coepisset, et tribus mensibus regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Amital, filia Ieremiae, de Lobna.

³²Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quae fecerant patres eius.

³³Vinxitque eum Pharaon Nechao in Rebla, quae est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem: et imposuit mulctam terrae centum talentis argenti, et talento auri.

³⁴Regemque constituit Pharaon Nechao Eliachim filium Iosiae pro Iosia patre eius: vertitque nomen eius Ioakim. Porro Ioachaz tulit, et duxit in Aegyptum, et mortuus est ibi.

³⁵Argentum autem et aurum dedit Ioakim Pharaoni, cum indixisset terrae per singulos, ut conferretur iuxta praeceptum Pharaonis: et unumquemque iuxta vires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terrae: ut daret Pharaoni Nechao.

³⁶Viginti quinque annorum erat Ioakim cum regnare coepisset: et undecim

lo poble de la terra pres son fill Johàs [e] huntaren-lo en rey e regnà per [s]on [p]are Jos[i]as.

³¹E com Johàs co[mençà a re]gnar avia XXIII anys, e regnà tres mesos en Jherusalem. E sa mare havia nom Mitayl, [f]ill[a] de Geremies, de Lompnà.

³²E Johàs [fé]u mal devant nostro Senyor, axí com [ha]vien fet [sos] pares.

³³E farahó Nechao pres-[lo en] Rebl[atà], qui és en la terra de Emach, per què no regnàs en Jerusalem e pos[...] en [la] sua terra, que li paguassen [...] argent e un diner d'aur.

³⁴E Farah[ó] [N]ech[ao] féu rey Eliachim, som [ger]mà, [e m]ud[à]-li lo nom] e dix-[li Joa]chim. E puy[s]^b, [...as]en Johàs en Egipte.

³⁵E Joachim [...] pagà lo trahut a fara[ó] tots a]nys. E prenia Johàs de cascun [...] aur e argent segons [...] poder e] donave'l a farahó Nechao.

³⁶E c[o]m Joa[chim] començà a regnar havia [XX]V an[ys] e [r]egnà en

lem e sebolíran-lo an lo sepulcra seu, e puy[s] féran rey Joàs son fill, e regnà per son para Jozias.

³¹E com Joàs comensà a regnar auia XXIII anys, e regnà III mesos an Iherusalem. E sa mara auia nom Amital fila de Geremies, de Lepnan.

³²E Joacàs féu mal deuant nostro Senyor, axí com auían fet sos pares.

³³E farahó Nachao pres-lo en Rabatà, qui és dins en terra de Amach, per ço que no regnàs en Iherusalem, e posà pena a la sua terra que li pegasen sent taléns de argent e hun talent de aur.

³⁴E farehó Nachaan^f féu rey son frara Eliachim, e mudà-li lo nom e apalà-lo Joaquim. E puy[s] anà-se'n Johachàs en Agipta.

³⁵E Joaquim qui romàs rey pagà lo treüt a ferehó tots anys, e cascú de tota la terra segons que auia donaua aur e argent e Joaquim per ço que'l donàs al rey farahó.

³⁶E con comensà a regnar Joaquim auia XXV anys, e regnà XI anys en Iherusa-

he puyt faéran rey a Ioaatàs son fill e regnà per son para Jozias. e puxt rey Johatàs son fill, e regnà per son pare Jozies. puxt féran rey Joatàs, son fill, e regnà per son pare

³¹E com Joatàs comensà a regnar hauia XXIII anys e regnà III messos en Jherusalem, e sa mara hauia nom Amical filla de Geremies, de Lompnà.

³¹E regnà tres mesos en Jerusalem, e se mare auia nom Amithal filla de Jeremies, de Lompnà.

³¹III mesos en Jherusalem. E sa mare havia nom Amital, filla de Geremies, de Lopnà.

³²E Joatàs féu mal dauant nostre Senyor [fol. CLXXIXra] Déu axí com hauían fet sos pares.

³²E Joathàs féu mal deuant nostre Senyor, axí com auien fet sos pares.

³²E Joatàs féu mal devant Déu, axí com havían fet sos pares.

³³E farahó Nechao pres-lo en Rabetà, qui es en terra de Amach, per ço que no regnàs en Jherusalem e posà pena a la sua terra que li pagàsan C diners e vn d'aur.

³³E faraó Nichahó pres-lo en Remaltà, qui és en terra de [f. CCXVIII rb] Emach, per ço que no regnàs en Jerusalem, e posà pena a la sua terra que li pegacen C diners d'argent e vn d'or.

³³E farahó pres-lo en Rabetà, qui és en terra de Emach, per ço que no regnàs en Jherusalem e posà pena a la sua terra, que li pegassen C diners d'argent e I d'or.

³⁴E farahó Nacho féu rey son jenre Eliachim, he mudà-li lo nom e dix-li Joatxim. E puyt manà-sa'n Joatàs en Agipta,

³⁴E faraó Nicaor féu rey son germà Eliatxim, e mudà-li lo nom Joatxim, e puxt menà-ce'n Joathàs en Agipte.

³⁴E farahó féu rey son germà Alatxim, e mudà-li lo nom Joatxim. E puxt manà-sse'n Joatàs en Egip-te.

³⁵e Joatxim qui romàs rey paguà lo traüt e farahó tots anys. E cascú de tota la terra sagons que auia donaua aur e argent e Joatxim per ço que-l donàs al rey farahó.

³⁵E Joatxim qui romàs rey e pegà lo traüt ha faraó tots anys, e cascú de tota le terra donaue aur e argent ha Joatxim segons que auie, per ço que ell donàs al rey farahó.

³⁵E Joatxim, qui romàs rey, pagà lo trehut a farahó tots anys. E cascú de tota la terra, segons que havia, donave or e argent a Joatxim, per ço que ell ho donàs al rey farahó.

³⁶E com comensà a regnar Joatxim auia XXV anys e regnà XI anys en Jherusa-

³⁶E com comensà ha regnar Joatxim auia XXV anys e regnà XI anys en Jerusa-

³⁶E com comensà a regnar Joatxim havia XXV anys e regnà XI anys en Jherusa-

annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Zebida, filia Phadaia de Ruma.

³⁷Et fecit malum coram Domino iuxta omnia quae fecerant patres eius.

[24] ¹In diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, et factus est ei Ioakim servus tribus annis: et rursus rebellavit contra eum.

²Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldaeorum, et latrunculos Syriae, et latrunculos Moab, et latrunculos filiorum Ammon: et immisit eos in Iudam, ut disperderent eum, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat per servos suos prophetas.

³Factum est autem hoc per verbum Domini contra Iudam, ut auferret eum coram se propter peccata Manasse universa quae fecit,

⁴et propter sanguinem innocentium, quem effudit, et implevit Ierusalem cruore innocentium: et ob hanc rem noluit Dominus propitiari.

⁵Reliqua autem sermonum Ioakim, et universa quae fecit, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? Et dormivit Ioakim cum patribus suis:

⁶et regnavit Ioachim filius eius pro eo.

Ierusalem XI anys. [E la] mar[e sua] havia nom Zabidà, filla de P[... de]ix de Ruma.

³⁷E féu mal devant nostro [Senyor] Déu [a]xí com havien fet sos pares.

[24] ¹En lo temps de Joach[i]m puià Nabuchodonosor, rey de Babilònia, en Judea: e Joachim fo fet son servent III anys. E despuys levar's contra ell.

²E nostro Senyor tramès en Ierusalem ladres de Ca[ld]jea, de Síria, de Moab, e dels fills de A[m]on per ço que destrouissen tota Judea [col. b] axí com nostro Se[ny]or havia dit per los se[ny]ors proffetes,

³que É[il] lançaria e gitaria d'É[il] mateix Judà per los peccats de Manassés

⁴e per la sanch dels innocents que havia escampada e havia complida la ciutat de Jerusalem de la sanch dels ignoçents. E per aquesta rahó nostro Senyor no-ls volch perdonar.

⁵Tot lo sobrepús de les paraules de Joachim [e totes les coses] que ell féu són escrites en lo *{Li}bre de les p[ara]ules dels dies dels reys de Judà*. E Joach[i]m dormí ab sos pares

⁶e Joachim, son fill, regn[à] per ell.

lem; e la sua mara auia nom Jebidà filla de Fadeyà, de Ruynà.

³⁷E féu mal dena[n]t nostro Senyor Déus, axí con auían fet los seus pares.

[24] ¹E aquels dies pugà Nebuchadenasor rey de Babilònia en Judea, e sotsmès axí matex Johaquim e fo son seruesial tres anys, e puy leuà's contra ell.

²E nostro Senyor tremès an Iherusalem ladres de Caldeya e de Siria e de Moab e dels fills de Amon, per ço que destrouisen tota Judea, axí com nostro Senyor auia dit per los seus profetes.

³E dix nostro Senyor Déus que lenseria e giteria de si matex Judà per los peccats de Manesés

⁴e per la sanch dels innocents que auia ascanpada e auia complida la ciutat de Iherusalem; e per aquesta cossa nostro Senyor no uolch perdonar.

⁵De Joaquim e tot ço que féu ascrit és an lo *Libre de les paraules dels dies dels reys de Judà*. E dormí ab sos pares

⁶e regnà Joaquim son fill per ell.

lem, e la mara sua hauia nom Sabidà filla de Fadayà, de Ruynà.

lem e le sua mare auia nom Sabidà filla de Fadehà, Ruynà.

lem. E la sua mare havia nom Sabidà, filla de Fedeyà, de Ruynà.

³⁷E féu mal danant nostre Senyor Déu axí com auían fet sos pares.

³⁷E féu mal deuant nostre Senyor, axí com auien fet los seus pares.

³⁷E féu mal devant nostro Senyor axí com havían fet sos pares [f. 205b].

[24]¹En aquel temps e dies pujà Nabugadenasor rey de Babilònia en Iudà e sotmès a si matex Joatxim e fou son seruacial III anys e puys lauà's contra ell¹.

[24]¹En aquells dies passà Nabugadenasor rey de Babilònia en Judà e pres e sotmès a cí Joatxim e son seruacial tres anys, e despuys leuà's contra ell.

[24]¹En aquell temps passà Nabugadenezor, rey de Babilònia: e pres-la e sotmès a si matex Joatxim e son seruecial III anys. Aprés levà's contre ell.

²E nostre Senyor tramès en Jherusalem ladres de Caldeha e de Siria e de Moab e dels fills de Amon, per ço que destrouísan tota Iudà axí com nostre Senyor hauia dit per los seus profetes.

²E nostro Senyor tremès en Jerusalem ladres Caldeya e de Siria e de Moab e dels fills d'Amon, per ço que destrouísan tota Judea, axí com nostro Senyor auia dit per los profetes.

²E nostro Senyor tremès en Jherusalem ladres de Caldeya e de Síria e de Moab e dels fills d'Amon per ço que destrouísan tota Judeya axí com Déu havia dit per los profetas.

³He dix nostre Senyor Déu que lansaria e gitaria de si matex Iudà per los peccats de Menasés

³E dix nostre Senyor Déu que lensaria de cí matex Judea per los peccats de Manassés,

³E dix nostro senyor Déu que lensaria de si matex Judà per los peccats de Manassés

⁴e per la sanch dels ignocens. E auia complida la ciutat de Jherusalem, e per aquesta cosa nostre Senyor Déu no volch perdonar.

⁴per la sanch dels ignocens que auia complida la ciutat de Jerusalem; e per aquesta cosa nostre Senyor no volch perdonar ha Joatxim.

⁴e per la sanch dels ignocens qui havia complida la ciutat de Jherusalem. E per aquesta cose nostro Senyor no volch perdonar a Joatxim.

⁵De Joatxim e tot so que féu és escrit en les *paraules dels dies dels reys de Iudà*. E dormí [f. CLXXIXrb] ab sos pares

⁵E tot ço que féu és escrit en les *paraules dels dies dels reys de Judà*. E dormí ab sos pares

⁵E tot ço que féu és scrit en *las paraules dels reys de Judà*. E dormí ab sos pares

⁶e regnà Iochim son fill per ell.

⁶e regnà son fill per ell.

⁶e regnà son fill Joatxim per ell.

⁷Et ultra non addidit rex Aegypti, ut egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis a rivo Aegypti usque ad fluvium Euphraten, omnia quae fuerant regis Aegypti.

⁸Decem et octo annorum erat Ioachin cum regnare coepisset, et tribus mensibus regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Nohesata, filia Elnathan, de Ierusalem.

⁹Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quae fecerat pater eius.

¹⁰In tempore illo ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, et circumdata est urbs munitioibus.

¹¹Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad civitatem cum servis suis ut oppugnarent eam.

¹²Egressusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse et mater eius, et servi eius, et principes eius, et eunuchi eius: et suscepit eum rex Babylonis anno octavo regni sui.

¹³Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, et thesauros domus regiae: et concidit universa vasa aurea, quae fecerat Salomon rex Israel in templo Domini iuxta verbum Domini.

⁷E d'aquí avant lo rey de Eg[i]p[te] no exí de la sua terra, car lo rey de Ba[bilò]nia havia preses totes les [coses] qui e[ren] del] rey de Egipte, del riu [de] Egipte en[trò] al flum de Euffratres.

⁸E a[vi]a Joach[i]m [...] començà a regnar en Jherusalem [X]V[III] anys e r[e]g[nà III] anys en Jherusalem. E [sa mare a]via no[m .. eschà], filla de [...]

⁹mal devant nostro [Senyor ...] son p[are] Joa]chim.

¹⁰E [...] leva[r]en [...] servia [...]or, rey d[e Ba]bilònia, [...]em e[...]varen-li au[...].

¹¹E Na[bugo]donosor vench [...]com]panya [...] combatre-la.

¹²E ix[qué ...]Judà e la [su]a mare e los seus servi[dors...]os seus [pr]i[nceps] axiren tots al rey de [Babi]lònia. E e[ll] pres-los e menà'ls- se'n [...] en Babi[lò]ni]a en lo XVIIIè[n] any del seu [re]g[na].

¹³E aport[à-sse'n] tots los tresors qui éran [en la] casa d[e Déu] e tots los tresors qui [eren] en la cas[a del] rey. E trenchà tots los [vaxe]lls d'aur [que havi]a fets Salamó en lo [te]mple de Déu, a[x]í com nostro Senyor havia d[i]t.

⁷E d'equí auant lo rey de Agipta no axí de la sua terra, cor lo rey de Babilònia s'auia pres tot ço qui era del riu de Agipta entrò al flom de Eufràtem qui era astat del rey de Egipta.

⁸E auia Joachim com comensà a regnar XVIII anys, e regnà tres mesos an Iherusalem; e sa mara auia nom Nestahà filla de Olnatà, de Iherusalem.

⁹E fou mal deuant nostro Senyor, axí con son para Johachim.

¹⁰E en aquel tems leuàran se los seruesials de Nabuchadenasor rey de Babilònia, e anàran-se'n an Iherusalem e anvironàran la ciutat engir e antorn.

¹¹E Nebochadenasor vench aquí ab la sua conpaya per ço que la combatés.

¹²E Johaquim rey de Judà e la sua mara e los seus seruesials e los seus magosdòmens axiren tots al rey de Babilònia, hi ell pres-los e menà'ls-se'n catius en Babilònia en lo VIIIe any del seu regna.

¹³E portà-se'n tots los tresors qui són an le casa de Déu, e tots los tresors qui éran an la casa del rey, e trenchà tots los uaxells d'aur que auia fets Selemó an lo templa de Déu, axí com nostro Senyor auia dit.

⁷E d'aquí auant lo rey de Agipta no axí della sua terra, car lo rey de Babilònia s'auia pres tot so qui era del riu d'Egipta.

⁷E de qui auant lo rey de Agipte no isqué de la sua terra, car lo rey de Babilònia s'euia pres tot ço qui era del riu de Agipte.

⁷E d'aquí avant lo rey de Egipte no axí de la sua terra, car lo rey de Babilònia se havia pres tot ço que era del riu de Egipte.

⁸Auia Ioatxim com comensà a regnar XVIII anys e regnà III anys en Jerusalem, e se mare auia nom Nasthaà filla d'Olnatà, de Jherusalem.

⁸E com [f. CCXVIIIva] Joatxim comensà a regnar auia XVIII anys, e regnà III anys en Jerusalem. E se mara auia nom Nestaà filla de Almatà, de Jerusalem.

⁸E com Joatxim comensà a regnar havia XVIII anys e regnà III anys en Jherusalem. E sa mare havia nom Nestaà, filla de Olmatà, de Yrrael.

⁹He féu mal dauant nostre Senyor Déu, axí com son para Joatxim.

⁹E féu mal deuant nostre Senyor, axí com son pare Joatxim.

⁹E féu mal devant nostro Senyor axí com son pare Joatxim.

¹⁰En aquell temps lauàran-sa los seruisials de Nabugadenassor rey de Babilònia, e anàran- sa'n hen Jherusalem e anuironàran la ciutat engir e antorn.

¹⁰En aquell temps leuàren-se los seruacials de Nabugadenasor rey de Babilònia, qui anaren en Jerusalem e enuironaren la ciutat engir e entorn.

¹⁰En aquell temps se levaren los servecials de Nabugadonesor, rey de Babilònia e anaren en Jherusalem e enuironaren la ciutat engir e entorn.

¹¹E Nabugadenassor vench aquí ab la sua companya, per ço que-lla combatés.

¹¹E Nabugadenasor ab le sua companyia vench aquí per ço que la combatés.

¹¹E Nabugadonezor, ab la swa companya hi vench, per ço que la combatés.

¹²E Ioachim rey de Judà e la sua mara e los seus seruisials e los seus majordòmens axíran tots al rey de Babilònia. E ell pres-los e amenà'ls-sa'n tots catius en Babilònia en lo XVIII any del seu regna.

¹²E Joatxim rey de Judà ab los seus seruecials e los seus mayorsdòmens axiren al rey de Babilònia en lo VIIIè any del regna.

¹²E Joatxim, rey de Judà, ab los ceus servecials e ab los ceus majors axiren tro al rey de Babilònia, en lo VIIIè any del regne de Joatxim,

¹³E portà-sa'n tots los tresors qui éran en la casa de Déu e tots los trasors qui éran en la casa del rey e trancà tots los vaxells d'aur que auia fets Salamó en lo temple de Déu, axí com nostre Senyor auia dit.

¹³E portaren-se'n tots los tresors qui eren en le casa del rey e en le casa de nostre Senyor. E trencà tots los vaxells d'aur que auia fets Salamó en lo temple de Déu, axí com nostro Senyor auia dit.

¹³e portaren-se'n tots los tresors qui éran en la casa de Déu e en la casa del rey. E trenchà tots los vaxells d'or que havia fets Salamó en lo temple de Déu, axí com nostro Senyor havia dit.

¹⁴Et transtulit omnem Ierusalem, et universos principes, et omnes fortes exercitus, decem millia, in captivitatem: et omnem artificem et clusorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terrae.

¹⁵Transtulit quoque Ioa- chin in Babylonem, et matrem regis, et uxores regis, et eunuchos eius: et iudices terrae duxit in captivitatem de Ierusalem in Babylonem.

¹⁶Et omnes viros robustos, septem millia, et artifices, et clusores mille, omnes viros fortes et bellatores: duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem.

¹⁷Et constituit Matthania patrum eius pro eo: imposuitque nomen ei Sedechiam.

¹⁸Vigesimum et primum annum aetatis habebat Sedechias cum regnare coepisset, ut undecim annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiae, de Lobna.

¹⁹Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quae fecerat Ioakim.

¹⁴E menà-ss[e'n tot] lo poble de Jerusalem [e t]ots los p[rínc]eps e tots los forts hòmens [captius, qui] éran d'entrò a X m[í]li[a e no y iaquí...] los pobres [...]

¹⁵en Joachi[m en] Babilònia, e sa mare, [e ...] ses muller[s e] los eunuchs e tots los jutg[es] de la terra,

¹⁶[e to]ts los hòmens pus forts, qu[i er]en VII m[í]lia]. E tots los hòmens que er[en] artifficial[s e] manestrals eren en[to]rn [de] mil.

¹⁷E lav[or]s Nabugadenosor establí en rey M[ae]jimon, son on-[col. c]-clo, per ell. E mudà-li lo nom e apellà-lo Sedechies.

¹⁸E havia Sedechies, com començà a regnar, XXI any; e regnà en Jerusalem XI anys. E sa mare havia nom Amichal, filla de Geremies, de Lompnà.

¹⁹E féu mal devant nostro Senyor axí com havia fet son pare, Ioachim, en totes les coses.

¹⁴E mudà tots los prínceps e tots aquels qui éran fores, qui éran d'entrò a X mília, e tots los se'n menà catius, e tots los menestrals; breument, que no'y gaquí sinó solament lo pobla qui era fort pobra.

¹⁵E menà-se'n Joachim an Babilònia, e se mara, e totes ses mulers, e los crestats, co és, aquels qui no auían colons, e tots los jutges de la terra

¹⁶d'entrò a VII mília dels hòmens pus forts, e tots los hòmens qui éran artifficials o menestrals, e menà-se'n mil ancloygés, ço és a seber, hòmens qui saben alcuna cosa ancloura, axí com l'argent qui anclou la pérra en l'anel. Tots aquests hòmens ancara se'n menà catius en la terra de Babilònia.

¹⁷E lauors Nebochadenasor establí an rey Machatià, qui era son frare de Johaquim, e mudà-li nom e apelà'l Sadesias.

¹⁸E auia Sedesias con comensà a regnar XXI any e regnà XI anys en Iherusalem; e sa mara auia nom Amical fila de Geremies, de Lomnà.

¹⁹E féu mal deuant nostro Senyor, axí com auia son para Johaquim e son frare.

¹⁴E mudà tots los prínceps e tots aquells qui éran defores qui héran entrò a X mília, e tots los se'n manà catius, e tots los menestrals; breument, que no y jaquí sinó solament lo poble qui hera fort pobre.

¹⁴E mudà tots los prínceps e tots aquells qui eren fortes, qui eren entrò ha X mília: tots los^a se'n^bmenà catius e tots los menestrals e, breument, que no y jaquí sinó solament lo poble qui era fort pobre.

¹⁴E mudà tots los prínceps e tots aquells qui éran forts, entrò a X mília. Tots los s'enmanà catius, e tots los manestrals, [f. 105c] breument, que no y jaquí sinó solament lo poble qui era fort pobre.

¹⁵E manà-sa'n Joachim en Babilònia, e sa mara e totes ses mullers e los crestats, ço és, aquells qui no auían genatius, e tots los iutges de.la terra,

¹⁵E menà-ce'n Joatxim en Babilònia e se mare, e totes ses mullers, e los crestats, ço és aquells qui no auien genetius, e tots los jutges de la terra,

¹⁵E manà-sse'n Joatxim en Babilònia, e sa mare e totes sas mullers, e los crestats, ço és, aquells que no havían genetius, e tots los jutges de la terra,

¹⁶entrò a VII mília dels hòmens pus forts, e tots los hòmens qui éran artificials ho [f. CLXXIXva]^b manestrals; e manà-sa'n mília encloïdors, ço és a saber, hòmens qui saben alguna cosa encloure, axí com l'argenter qui enclou la pedra en l'anell. Tots aquests hòmens encara sa'n manà catius en la terra de Babilònia.

¹⁶on ha VIII mília dels hòmens pus forts; e tots los hòmens artificials e menestrals, e menà-ce'n encloïdors, ço és, hòmens qui saben alguna cosa encloura, axí com l'argenter qui enclou le pedra en l'enell: tots aquests hòmens encara se'n menà catius en Babilònia.

¹⁶e X mília dels hòmens pus forts, e tots los hòmens artificials e menestrals. E manà-ce'n encloïdors, ço és a saber, hòmens qui saben alguna cose encloure, axí com lo argenter, qui enclou la pedre en l'anell. Tots aquests hòmens s'enmanà catius en Babilònia.

¹⁷E lauors Nabugadenasor establí rey Machaciam, qui era son frare de Joachim, e mudà-li lo nom e apalà'l Sadachias.

¹⁷E leuors Nabugadenosor establí lo rey Macasiam, qui era son frare de Joatxim, e mudà-li lo nom [f. CCXVIIIvb] e apellà-lo Sedetxies.

¹⁷E lavors Nabugadonesor stablí rey Mecassiam, qui era frare de Joatxim. E mudà-li lo nom e apellà'l Sedetxies.

¹⁸He auia Sadachies com comensà a regnar XXI any, e regnà hen Jherusalem XI anys, e sa mara auia nom Amichal filla de Geremies, de Lompnan.

¹⁸E auia Sedetxies XXI any com comensà a regnar, e regnà XI anys en Jerusalem. E se mare auia nom Amical filla de Geremies, Lumpnà.

¹⁸E havia Sedetxies XXI any com comensà a regnar: e regnà en Jherusalem XI anys. E sa mare havia nom Amical, filla de Geremies, de Lompnà.

¹⁹E féu mal dauant Déu, axí com auia fet son para Joatxim e son frare.

¹⁹E féu mal deuant nostre Senyor, axí com auia fet son pare e son frare.

¹⁹E féu mal devant Déu, axí com havia fet son pare, Joatxim, e son frare.

²⁰ Irascebatur enim Dominus contra Ierusalem et contra Iudam, donec proiiceret eos a facie sua: recessitque Sedecias a rege Babylonis.

[25] ¹Factum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse et omnis exercitus eius in Ierusalem, et circumdederunt eam: et extruxerunt in circuitu eius munitiones.

²Et clausa est civitas atque vallata usque ad undecimum annum regis Sedeciae,

³nona die mensis: praevaluitque fames in civitate, nec erat panis populo terrae.

⁴Et interrupta est civitas: et omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portae, quae est inter duplicem murum ad hortum regis. Porro Chaldaei obsidebant in circuitu civitatem. Fugit itaque Sedecias per viam, quae ducit ad campestria solitudinis.

⁵Et persecutus est exercitus Chaldaeorum regem, comprehenditque eum in planitie Iericho: et omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, et reliquerunt eum.

⁶Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo iudicium.

²⁰E nostro Senyor enfello-ní's contra Jerusalem e contra los fills de Judà, en axí que no-ls iaquí estar en pau d'entrò que-ls ach lençats e gitats devant Ell. E Sedechies partí's del rey de Babilònia.

[25] ¹En lo IXè'n any de Sedexies, en lo Xè'n mes, en lo Xè'n dia, vench Nabugadenosor ab tota sa companya en Jerusalem, e assetià la ciutat engir e entorn.

²E la ciutat estech valleiate e tencade entrò en lo XIè'n any de Sedechies,

³en lo IXè'n dia del mes. E ach gran fam en la ciutat e no havien pa.

⁴E una nit fogiren tots los hòmens forts combatadors, per hun loch qui era en [l'ort] del rey, hon havia doble mur, e desemperaren la ciutat. E los caldeus havien assetiade la ciutat tot entorn. E fugí Sedechies per la carrera qui amena hom als camps deserts.

⁵E la host dels caldeus encalçaren-lo e prengueren-lo en la plana de Gericó, e tots los hòmens qui eren ab ell fugiren e-l desemperaren.

⁶E com los caldeus l'agueren pres, ells l'amenaren al rey de Babilònia, en Rablatà.

²⁰E lauós era ten feló nostro senyor Déus, que no'ls gequí astar an pau, d'entrò que'ls hac gitats e lensats an gisa que no fosen deuant Ell. E Sedesies partí's del rey de Babilònia.

[25] ¹En lo VIII° any de Sedesias, en lo X^o mes, en lo X^o die, vench Nebochadenosor ab tota la sua compayia en Iherusalem e asegaren la ciutat engir e antorn,

²e tengéran vetlade e tencade entrò al XI any del rey Sedesia,

³en lo VIII° die del mes. E hach gran fam an la ciutat e no auían pa;

⁴e vna nit axíran-se'n tots los hòmens forts per hun loch qui era an l'ort del rey, hon auía dobla mur e auía-hi dobla porta, e desemperàran la ciutat. E lauós los caldeus tenían asegada la ciutat, e fugí Sedesias per los camps en lo desert.

⁵E la host dells caldeus encalsàran-los e preséran-lo an vna plana de Jericó, e tots los hòmens qui éran ab ell desemperaren lo rey e fusquéran.

⁶E aquels qui'l preséran menàran-lo al rey de Babilònia an Rablatà.

²⁰ E lauors era tan falló nostre Senyor Déu que no-ls jaquia star en pau, d'entrò que-lls ach gitats e lansats, en guisa que no fósan dauant Ell. E Sedechies partí's del rey de Babilònia.

[25] ¹En lo nouè any de Sedechies, en lo deèn mes, e en lo deèn dia vench Nabugadenassor ab tota la sua companya en Jerusalem e asetiàran la ciutat engir e entorn

²⁰ E leuors era ten falló nostre Senyor Déu que no-ls jaquí estar en pau entrò que-ls ha gitats e lensats deuant ell. E Sedetxies pertí's del rey de Babilònia.

[25] ¹En lo VIII any de Sedetxies, en lo Xè dia, vench Nabugadenasor ab le sua companya en Jerusalem e setiaren le ciutat engir e entorn,

²⁰ E lavors era ten falló nostro Senyor, que no-ls jaquí star en pau entrò que-ls hach gitats e lensats deuant Ell. E Sedetxies pertí's del rey de Babilònia.

[25] ¹En lo VIIIè any de Sedetxies, en lo Xè die, vench Nabugadonezor ab tota sa companya en Jherusalem, e asetjaren la ciutat engir hi entorn

² e tanguéran-la auaylada e tancada entrò al XII any del rey Sadachias e

³ en lo XI dia del mes. E ach gran fam en la ciutat e no auían pa.

⁴ E vna nit axíran-sa'n tots los hòmens forts per un loch qui era en l'ort del rey, on hauia dobla mur he auia dobla porta, e deseparàran la ciutat. E lauors los caldeus tanían asetiada la ciutat, e fugí Sadacias per los camps en lo desert.

⁵ E la host dels caldeus encalsàuan-lo e pranguéran-lo en vna plana [f. CLXXIXvb] de Gericó, e tots los hòmens qui éran ab ell encalsàuan-lo,

⁶ e aquells qui-lls pranguéran amanàran-lo al rey de Babilònia en Rabachà.

² e tengueren-le auallada tencada entrò hal XIIè any del rey Sedetxies. E en lo XIè any,

³ dia del mes, ach gran fam en la ciutat, que no auien pa.

⁴ E vna nit axíren-se'n tots los hòmens forts per vn loch, qui era en l'ort del rey, on auia doble mur e auie-y doble porta; e desepararen le ciutat. E leuors los caldeus tenien asetiade le ciutat, e fogí Sedetxies per los camps en lo desert.

⁵ E le host dels caldeus encalsaren-lo e preseren-lo en una plana de Jericó; e tots los hòmens qui eren ab ell desepararen-lo e fugiren.

⁶ E aquells qui-l prengueren amanaren-lo al rey en Baaltà;

² e tingueren-la vellajade e tencade entrò al XIè any del rey Sedetxies,

³ e en lo XIè die del mes. Hach gran fam en la ciutat, que no havían pa.

⁴ E una nit axiren-se'n tots los hòmens forts, per I loch qui era en l'ort del rey, a hon havia doble mur e doble porta, e desepararen la ciutat. E lavors los caldeus tenían asetjade la ciutat. E fugí Sedetxies per los camps en lo desert.

⁵ E la ost dels caldeus encalsaren-lo e prengueren-lo en una plana de Gerichó, e tots los hòmens qui éran ab ell de-[f. 205d]- semperaren-lo e fugiren.

⁶ E aquells qui-l prengueren, amanaren-lo al rey en Rabatà,

⁷Filios autem Sedeciae occidit coram eo, et oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, et adduxit in Babylonem.

⁷E lo rey de Babilònia oçís-li sos fills devant, e tragué a Sedechies sos ulls e ligà'l ab cadenes e menà'l-s'en en Babilònia.

⁷E deuant ell metex, ço és, deuant Sedesias ausís sos fills e trach a Sedesias los vlls e ligà'l (f. 72 v) ab cadenes e menà'l-se'n an Babilònia.

⁸Mense quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus, servus regis Babylonis, in Ierusalem.

⁸En lo Vèn mes, en lo VIIèn dia del mes, en lo XIXº any del rey de Babilònia, vench Nabugadonosor en Jerusalem,

⁸E an lo V mes, e an lo VII die, en lo XVIIIº any del rey de Babilònia, vench Nabusardan príncep de la host del rey de Babilònia en Iherusalem

⁹Et succendit domum Domini, et domum regis: et domos Ierusalem, omnemque domum combussit igni.

⁹e cremà la casa de nostre Senyor Déu, e la casa del rey, e totes les cases de Jerusalem, ab foch.

⁹e cremà la cassa de nostro senyor Déus e la casa del rey he tots los alberchs de Iherusalem.

¹⁰Et muros Ierusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum.

¹⁰E tota la ost dels caldeus, qui era aquí ab los prínceps dels cavallers, enderrocharen los murs qui eren engir e entorn de Jherusalem.

¹⁰E tota la host del caldeus qui era aquí ab lo príncep dels caualers enderocaren los murs qui éran engir e antorn de Iherusalem.

¹¹Reliquam autem populi partem, quae remanserat in civitate, et perfugas, qui transfugerant ad regem Babylonis, et reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiae.

¹¹E lavors Naburzadan pres tota l'altre part del poble qui era romàs en Jerusalem e menà'ls-s'en [col. d] ligats e presos

¹¹E lauors^b Nabusardan pres tota la altra part del pobla qui era romàs en Iherusalem e menà'ls-se'n ligats e preses,

¹²Et de pauperibus terrae reliquit vinitores et agricolas.

¹²e no y iaquí sinó lauradors qui laurassen los camps e les vinyes e donassen sert trahut al rey de Babilònia cascun any.

¹²e no y jequí sinó leuradós qui leurasen los camps e les viyas e donasen sert preu e cert traüt al rey de Babilònia cascun any.

¹³Columnas autem aereas, quae erant in templo Domini, et bases, et mare aureum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldaei, et transtulerunt aes omne in Babylonem.

¹³E los caldeus trencharen les colones d'aram qui eren en lo temple de nostro Senyor, e les bases e la mar d'aram. E portaren-s'en l'aram en Babilònia,

¹³E portà-se'n tot ço qui hi era en lo temple de nostro Senyor, ço és a seber, les colones de aram e les bases e la mar de aram, e fuséran-ho los caldeus e aportàran-ho an Babilònia.

¹⁴Ollas quoque aereas, et trullas, et tridentes, et scyphos, et mortariola, et omnia vasa aerea, in quibus ministrabant, tulerunt.

¹⁴e les olles e los morters, e los anaps e les culleres, e tots los vaxells d'aram,

¹⁴E les oles e los mortés e los anaps e tots los vexells de coure o d'aram

⁷E dauant ell matex, ço és dauant Sadachias, accís sos fills he trasch Sadacías sos uulls e ligà'l ab cadenas e manà'l-sa'n en Babilònia.

⁷deuant ell matex, ço és, Sedetxies, aucíeren sos fills e trasch los hulls ha Sedetxies e ligà'l ab cadenes en menà'l-se'n en Babilònia.

⁷e devant ell matex, ço es, Sedetxies, aucíeran sos fills e trasch los hulls a Sedetxies, e ligà en cadenes e portà'l-se'n en Babilònia.

⁸En lo V mes e en lo VII dia e en lo XVIII any del rey de Babilònia vench Nabusardan^c príncep de la host del rey de Babilònia en Jherusalem

⁸En lo Vèn mes, en lo VIIè any e-n VIII dia del rey de Babilònia, vench Nabusardan, príncep de la ost del rey de Babilònia,

⁸En lo Vèn mes, en lo VIIè die, en lo XVIIIè any del rey de Babilònia, vench Nabuzerdan, príncep de la ost del rey de Babilònia en Jherusalem,

⁹e cremà la casa de nostre Senyor Déu e la casa del rey e tots los alberchs de Jherusalem.

⁹e cremà le casa de nostre Senyor Déu e le casa del rey e tots los alberchs de [f. CCXVIIIra] Jerusalem.

⁹e cremà la casa de nostro Senyor e la casa del rey, e tots los alberchs de Jherusalem.

¹⁰E tota la ost dels caldeus qui era aquí ab lo príncep dels cauallers endarocàren los murs qui éran engir e entorn de Jherusalem.

¹⁰E tota le ost del caldeus qui era aquí ab lo príncep dels caualers endorraquaren los murs qui eren engir e entorn de Jerusalem.

¹⁰E tota la ost dels caldeus, qui era ab lo príncep de la cavallaria, enderrocaren los murs qui éran engir e entorn de Jherusalem.

¹¹E lauors Nabugadenasor pres tota la altra part de Babilònia qui era romàs en Jherusalem e manà'ls-sa'n liguats e pressos.

¹¹E leuors Nabuserdan pres tota l'altre part del poble qui eren en Jerusalem e menà'l-se'n ligats he presos,

¹¹E lavors Nabuzardan pres tota la altre part del poble qui era romàs en Jerusalem e manà'ls-se'n presos,

¹²E no y jaquí sinó lauradors qui lauràsan los camps e les vinyes e donàsan sert preu e sert traüt al rey de Babilònia cascun any.

¹²e no jaquí sinó lauradors qui lauracen los camps e les vinyes e que donacen sert preu e sert tribut al rey de Babilònia cascun any.

¹²e no y jaquí sinó lauradors que lauracen los camps e las vinyes e que donassen sert trahut al rey de Babilònia cascun any.

¹³E portàran-sa'n tot ço qui era en lo temple de nostra Senyor Déu, ço és a saber, les colones d'aram e les basses e la mar d'aram. E fugíran los caldeus e portàran-sa'n l'aram en Babilònia,

¹³E portaren-se'n tot ço qui era en lo temple de nostre Senyor, ço és a saber, les colones d'aram; e fogíren los caldeus e portaren-se'n l'aram en Babilònia,

¹³E portaren-se'n tot ço qui era en lo temple de nostro Senyor, ço és a saber, las colones de aram. E aportaren-se'n los caldeus l'aram en Babilònia,

¹⁴e les olles he los mortés e los anaps e tots los vaxells de coura e d'aram,

¹⁴e les olles e los morters e los anaps e tots los vaxells de coura e d'aram,

¹⁴e las ollas e los morters, e las anaps e tots los vaxells de coure e d'aram,

¹⁵Necnon et thuribula, et
phialas, quae aurea, aurea:
et quae argentea, argentea,
tulit princeps militiae,

¹⁵e los ensençers e les am-
polles. E lo príncep de la
cavallaria pres tota la vaxe-
lla d'aur e d'argent e
d'aram e de coure,

¹⁵e los ansensers e les am-
poles. E lo príncep de la
caueleria pres tota la vaxe-
lla d'aur e de argent

¹⁶id est columnas duas,
mare unum, et bases quas
fecerat Salomon in templo
Domini: non erat pondus
aeris omnium vasorum.

¹⁶e breument, tot quant hi
trobaren, car tant era que
no [poria] hom comptar lo
pes.

¹⁶e, breument, tot quant hi
trobaràn d'aur ne de argent
ne de aram ne de coura.
Tant era que no podie hom
seber lo pes:

¹⁷Decem et octo cubitos
altitudinis habebat co-
lumna una: et capitellum
aereum super se altitudi-
nis trium cubitorum: et
retiaculum, et malograna-
ta super capitellum co-
lumnae, omnia aerea:
similem et columna se-
cunda habebat ornatum.

¹⁷La una colona havia
XVIII colzes d'alt, e lo ca-
pitell d'aram, qui era sobre
si, havia III colzes d'alt, e
l'aret e les magranes qui
estaven sobre lo capitell de
la colona. E cascuna colona
era aytal, e axí obrade
d'aquelles mateixes obres.

¹⁷la vna colona auia XVIII
coldos an alt e desobra, e là
astaua hun capitell de cou-
ra, e lo capitell auia tres col-
dos an alt. E los filats e les
malgranes astauen sobre lo
capitel, e tota la altra colo-
na era aytall e axí hobrada
de aqueles mateixes hobres.

¹⁸Tulit quoque princeps
militiae Saraïam sacer-
dotem primum, et So-
phoniam sacerdotem
secundum, et tres ianito-
res.

¹⁸E lo príncep de la cavalla-
ria pres Sarayà, qui era lo
primer prevere, e Sopho-
nies, qui era lo segon pre-
vere, e tots tres porters de
la ciutat;

¹⁸E lo príncep de la cauale-
ria pres Sereyà, qui era lo
primer preuera, e Sefonias,
qui era lo segon preuera, e
tres portés de la ciutat,

¹⁹Et de civitate eunuchum
unum, qui erat praefectus
super bellatores viros: et
quinque viros de his, qui
steterant coram rege, quos
repperit in civitate: et Sop-
her principem exercitus,
qui probabat tyrones de
populo terrae: et sexaginta
viros e vulgo, qui inventi
fuerant in civitate.

¹⁹un qui era major sobre los
hòmens qui garreiaven, e
V hòmens d'[aqu]ells qui
estaven devant lo rey, los
quals atrobà en la ciutat; e
Sepher, qui era príncep qui
esprovave los cavallers no-
vells que feya del poble de
la terra; e VI hòmens del
poble que atrobà en la ciu-
tat.

¹⁹hu qui era megor de sobra
los hòmens qui caregauen,
e V hòmens de aquells qui
astauen deuant lo rey, los
quals atrobà en la ciutat, e
Safer, qui era príncep de la
ost, qui asprouava los
caualers nouels que feya
del pobla de la terra, e VI
hòmens del pobla que
atrobà en la ciutat.

²⁰Quos tollens Nabuzardan
princeps militum, duxit
ad regem Babylonis in Re-
blatha.

²⁰E tots aquests manà Na-
burzadan devant lo rey de
Babilònia en Rablatà, hon-
era.

²⁰E tots aquests menà Na-
busardan deuant lo rey de
Babilònia en Rablatà, on
era.

²¹Percussitque eos rex
Babylonis, et intercefit eos
in Reblatha in terra

²¹E lo rey oçís aquí mateix,
en Rablatà, qui és terra de
Emach, e d'aquí avant

²¹E lo rey aucís aquí matex
en Rablatà, qui és terra de
Emach. E de qui auant

¹⁵ e los ensensers e les ampolles. E lo príncep de la cauallaria pres tota la vaxella d'aur e d'argent,

¹⁵ e los ancencers e les ampolles. E lo príncep de la cauallaria pres tota le vaxella d'aur he d'argent,

¹⁵ e los encencers e las ampollas. E lo príncep de la cavallaria pres tota la vaxella d'or hi d'argent hi de coure.

¹⁶ e breument, tot quant hi trobàran d'aur ne d'argent e d'aram e de coura. Tant era que no podia hom comtar lo pes.

¹⁶ e breument tot quant hi trobaren d'aur e d'ergent e de coura; tant era que hom no-n poria comtar lo pes:

¹⁶ E era tanta que no poria hom comptar lo pes.

¹⁷ La vna colona hauia XVIII colzes en alt e los filats e les mel-[f. CLXXXra]-granes stàuan sobra lo capitell; tota l'altra colona era aytal e axí obrada de aquelles matexas obres.

¹⁷ le vna colona XVIII colzes d'alt, e los filats e les magranes estauen sobre lo capitell. L'altra colona era aytal e axí obrada d'aquelles matexas obres.

¹⁷ La una colona havia XVIII colzos d'alt, e los filats e las magranes staven sobre lo capitell. L'altre colona era aytal, axí obrade de aquella matexa obre.

¹⁸ E lo príncep de la cauallaria pres Sarayà, qui és lo primer preuera, e Sofonies, qui era lo sagon preuere, e III portés de la ciutat,

¹⁸ E lo príncep de la cauallaria pres Sarayà, qui és lo primer preuera, e Seffonies, qui era lo segon, e tres portés de la ciutat,

¹⁸ E lo príncep de la cavallaria pres Serayà, qui era lo primer preuera, e Sofonies, qui era lo segon preuera, e III porters de la ciutat,

¹⁹ vn qui era maior sobra los hòmens qui careguàuan, e V hòmens d'aquells qui stàuan dauant lo rey, los quals atrobà en la ciutat, e Safer, qui era príncep de la host qui speraraua los cauallers nouells que faya del poble de la terra, e VI hòmens del poble que atrobà en la ciutat.

¹⁹ la vn qui era lo mayor sobra tots los altres hòmens qui carragauen, e V qui stauen deuant lo rey, los quals ha trobats en le ciutat, e Safer, qui era príncep de la ost, qui esprouauen los cauallers nouells qui feya lo poble de la terra, e VI hòmens del poble de la terra que hatrobà en le ciutat:

¹⁹ la I qui era major sobre los altres hòmens qui carragaven, e V hòmens qui staven devant lo rey, los quals havia trobats en la ciutat; e Safer, qui era príncep de la ost, qui sprouave los cavallers novells que feya lo poble; e VI hòmens de la terra [f. 206a] que trobà en la ciutat.

²⁰ E tots aquests manà Nabusardan dauant lo rey del Babilònia en Reblatà hon era;

²⁰ tots aquests menà Nabusardan deuant lo rey de Babilònia en Rabaltà on era.

²⁰ Tots aquests manà Nabuzerdan devant lo rey de Babilònia en Rabatà, hon era lo rey.

²¹ lo rey aucís aquí matex en Rablatà, qui és terra de Amach. E de qui auant

²¹ E lo rey aucís aquí matex en Rabaltà, qui és en [f. CCXVIIIrb] terra

²¹ E lo rey los aucís aquí matex, en Rabatà, qui és en terra de Amach, e de aquí

Emath: et translatus est Iuda de terra sua.

Judà fo mudat e transmudat de la sua terra, que no y ach senyoria.

Judà fo mudat e tramès de la sua terra, que no y a senyoria.

²²Populo autem, qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, praefecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan.

²²E donà per senyor al poble qui era romàs en Judà, lo qual havia iaquit Nabuchadonosor, rey de Babilònia, Godelias, fill de Ahicam, qui fo fill de Sepham.

²²E donà per senyor al poble qui era romàs an Judà, lo qual auia gequit Nebuchadonosor rey de Babilònia, Godolias fill de Hicham, qui fo fill de Sepfan.

²³Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi et viri qui erant cum eis, videlicet, quod constituisset rex Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius Nathaniae, et Iohanan filius Caree, et Saraia filius Thanehumeth Netophathites, et Iezonias filius Maachathi, ipsi et socii eorum.

²³E com hoÿren açò tots los duchs e los prínceps dels cavallers e aquells qui eren ab ells, ço és, que lo rey de Babilònia havia establhit Godelias senyor, vengueren a Godelias en Masphat, ço és a ssaber, Ysmael, fill de Nathanie, e [J]ohanàs, fill de Caree, e Sarayà, fill de Tenémech, en Conpatites, e Jophonàs, fill de Marati, e los seus companyons.

²³E con hoÿren açò tots los duchs e als prínceps dels caualers e aquells qui éran ab ells, so és, que'l rey de Babilònia auia astablhit Godolias senyor, vengéran a Golias en Masafat, ço és a seber, Ismael fill de Nathania, e Johanàs fill de Càrech, e Sarrarà fil de Tanàmech nehofanté, e Jesonàs fill de Machatí, e los seus conpayons.

²⁴Iuravitque Godolias ipsis et sociis eorum, dicens...

²⁴E Godelias féu ...

²⁴E Godolias féu ...

^a seria V lect dub posaria

^a lect dub: Nachaon?

^b V seq. text illeg unius lineae

^b post lauors seq nebocha de nator cancell

^c post hòmens seq qui caregauen cancell

Aproximació crítica

Dels cinquanta-sis versets transcrits n'hi ha divuit en els quals la coincidència entre el text de la Vulgata i els testimonis de la traducció catalana medieval és completa, bo i tenint en compte les inevitables variants ortogràfiques, les equivocacions que afecten una sola lletra (‘Jebidà’ per ‘Sabidà’, ‘Fadèhà’ per ‘Fa/edeyà’, etc.), i algunes variants que probablement són inercials (‘Senyor /

Iudà fou mudat e tresmudat de la sua terra, qui no y a senyoria.

d'Emach. E d'equí auant fou mudat Judà e trensformat de la sua terra, que no y ha senyoria.

avant Judà fou mudat e trestornat de la sua terra que no y hach senyoria.

²²E donà per senyor al pobla qui era romàs en Iudà, lo qual auia jaquit Nabugadonesor rey de Babilònia, Godelias fill de Acaym, qui fo fill de Safan.

²²E donà per senyor al poble qui era romàs en Judà, lo qual auia jaquit Nabugadonesor rey de Babilònia, Godobies fill d'Aychan, qui fou fill de Seffan.

²²E donà per senyor al poble qui era romàs en Judà, lo qual havia jaquit Nabugadonesor, rey de Babilònia, Godolies, fill d'Aycan, qui fou fill de Safan.

²³E com hoÿran açò tots los duchs e ells prínceps dels cauallers e aquells qui éran ab ells, ço és, que lo rey de Babilònia hauia stablit Godelias senyor, vanguéran ha Godalias en Masfach, ço és a saber Ismaell fill de Canahe, e Joanàs fill de Caree, e Sarrayà fill de Tàmech enchopacite, e Jensonàs fill de Mechaci e los seus companyons.

²³E com hoÿren açò tots los duchs e los prínceps dels cauallers e los qui eren ab ells, ço és, lo rey de Babilònia qui ha stablit Godolies senyor, vengueren ha Godolies en Masffat, ço és a saber, Ýsmael fill de Natanat, e Jonàs fill de Carree, e Sarahà fill de Tanàmech ecofatine, e Jonàs fill de Macari e sos companyons.

²³E com oyiren açò tots los duchs e los prínceps dels cavallers e aquells qui éran ab ells, ço és, que lo rey de Babilònia, havia stablit a Godolies en senyor, vengueren a Godolies en Masfà, ço és a saber, Ýsmael, fill de Nathanat, e Jonàs, fill de Carrehe, e Sarrayà, fill de Tanàmech, e Çofarita e Jostonàs, fill de Metari, e los ceus companyons.

²⁴E Godalias féu ...

²⁴E Godolies féu...

²⁴E Godolies féu ...

^a e iter

^a post los seq seus non cancell

^b o iter

^b interlin

^c corr pro Nabugadena

Senyor Déu'). Els versets pràcticament idèntics són: xxiii, 27. 32. 36-37; xxiv, 2-3, 6, 9-10, 13, 18; xxv, 3, 10, 18, 20, 22-24. És evident que la identitat entre els cinc textos no es limita a aquests pocs versets. Tenint en compte que les variants són relativament poques en cada verset i que sovint són fenòmens de còpia (salts de mot a mot, lectures defectuoses), actualitzacions de llenguatge, ampliacions o pleonasmes, la identitat de fons entre els cinc testimonis de la traducció ha d'ésser considerada alta. Això confirmaria que es tracta de la ma-

teixa traducció i no de traduccions diferents. I el text traduït és evidentment la *Vulgata*. Per a corroborar-ho, consignem ara sense més triga que en el text colombí els dos llibres de les *Cròniques* són precedits del pròleg de sant Jeroni.

Les variants presenten, com és normal, un quadre complex. Hi ha casos, com és ara xxiii, 28, en què els cinc textos catalans discrepen tots entre ells sense deixar de dir el mateix. En aquest cas i en xxiv, 8, S és qui tradueix millor la *Vulgata*. No és pas estrany que S, P, C i E vagin de tronc contra V: xxiii, 29 (,dies / temps'; ,vench / anà'; ,donàran-li / tiraren-li'), 32 (,Joacàs / Johàs'), 33 (,per ço / per què'), 35 (,E prenía Johàs de cascun [...] aur e argent / E cascú... donaua aur e argent a Joachim'); xxiv, 2 (,seruesial / servent'), 3 (,de si matex / d'Él matex'), 4 (,cosa / rahó'), 11 ([...] ,combatre-la / per ço que la combatés'), 14 (,qui era fort pobre / los pobres'), 15 (,crestats / eunuchs'), 17 (,frare / onclo'), 19 (,e son frare / en totes les coses'), 20 (,era tan felló / enfelloní's'); xxv, 1 (,asegaren / assetià'), 2 (,tengueren vetlade / estech valleiade'), 4 (,axíran-se'n / fogiren; tenían asegada / havien assetiade; per los camps en lo desert / per la carrera qui amena hom als camps deserts'), 5 (,en vna plana / en la plana'), 6 (,preseren / agueren pres'), 8 (,Nabusardan / Nabugadonosor'), 9 (alberchs / cases'), 13 (,portaren-se'n / trencharen'), 17 (,filats / aret'), 19 (,careguauen / garreiaven'). Poques vegades S presenta alguna variant pròpia que tradueix la *Vulgata* millor que els altres testimonis: xxiii, 33 (,talent, talents / diner, diners') i xxiv, 8 (,mesos / anys'). Perquè en l'aspecte de la fidelitat al text llatí V sembla ésser molt més constant, com es comprova en xxiii, 30 ([parcialment, perquè conté una omissió] ,huntaren-lo en rey / féran rey'); xxiv, 4, 5, 17; xxv, 2, 4 (,per la carrera qui amena hom als camps deserts / per los camps en lo desert'), 13 (,trencharen / portaren-se'n'), 17. Això no obstant, almenys en un verset S tradueix amb més exactitud el llatí de la *Vulgata*: xxiv, 7.

També cal constatar que alguna variant és comuna a V, P, C i E contra S: xxiii, 33, i xxiv, 8, acabades d'esmentar, i encara xxv, 11 (,comptar / seber'); o comunes només a V i P contra S: xxiii, 34 (,dix-li / apalà-lo'). A part de la variant que ja hem recollit en xxiii, 30 (,huntaren / féran rey'), aquest mateix verset presenta altres discrepàncies. V diu: ,soterraren-lo en lo sepulcre seu'; i S: ,sebolíran-lo'; per contra P, C i E llegeixen: ,portaren-lo eb lo seu sepulcre'. En el verset xxv, 18, V, S i E coincideixen contra S i C (,era / és'). En xxv, 19, tots cinc manuscrits tradueixen unànimement els ,sexaginta viros' de la *Vulgata* per ,VI hòmens'. Altres vegades les coincidències i discrepàncies són més erràtiques: xxiv, 13 ([V, S, P] ,[a]portà-se'n' / [C, E] ,portaren-se'n'), 14 ([V, C] ,forts' / [S, C] ,fores' / [P] ,defores'), 16 ([S, P] ,entrò a VII mília dels hòmens pus forts / [V] los hòmens pus forts qui eren VII mília / [C] on ha VIII mília dels hòmens pus forts / [E] e X mília dels hòmens pus forts'). Hom pot veure encara xxv, 2 (,XI / XII'), 5 (,fugiren e·l desemperaren / fusquéran / encalsàuan-lo / desepararen-lo e fugiren'), 6, 13, 21.

Pel que fa a les addicions que conté la traducció catalana en relació amb el text de la *Vulgata* que ara llegim, moltes de les quals són glosses, es constata un comportament semblant. En alguns versets és el grup S, P, C i E el qui presenta una

addició que manca en V: xxiii, 29 (,per ço que's combatés ab ell'), 35 (,qui romàs rey'); xxiv, 1 (,sotmès a si matex'), 15 (,ço és aquels qui no auían colons / genetiús'), 16 (,ço és a saber, hòmens qui saben alguna cosa encloure...'); xxv, 4 (,auia-hi dobla porta'), 7 (,ço és, dauant Sedesias'), 14 (,coura'). En canvi tots cinc testimonis catalans van d'acord en xxiv, 17 (,E lauors Nabugadenosor'), 20 (,que no·ls jaquí estar en pau'), i xxv, 16 i 21 (,que no y ach senyoria'). En algun altre cas l'addició comuna incorpora una addició suplementària en el seu interior: xxiii, 29 ([V] ,e aquels de Farahó tiraren-li' / [S, P, C, E] ,donaren-li ab segetes'); xxv, 12 (,donassen' [S, P, C: ,cert preu e] cert trahut al rey de Babilònia cascun any'). En l'addició de xxiv, 16, comuna a S, P, C i E, hi ha una variant notable: ,argent' [S, P] / ,argenter' [C, E], que és una correcció de C i E respecte de S i P o una mala lectura d'aquests dos darrers respecte d'un estadi del text anterior. Reputem un pleonasma l'addició del grup S, P, C i E en el verset xxv, 14 (,vaxells d'aram / vaxells de coure o d'aram') i en xxv, 21 (,mudat e transmudat / mudat e tramès / mudat e tresmudat / mudat e trensformat / mudat e trestornat').

Les omissions reflecteixen una panoràmica similar. En algun cas, S tradueix correctament la *Vulgata* mentre les altres versions catalanes ometen una part del text: xxiii, 28 (,e tot ço que féu'). Els cinc testimonis s'acorden a ometre els mots de la *Vulgata* ,de Mageddo' del verset xxiii, 30. Aquesta omisió és significativa d'una manera de traduir, car en el verset anterior ja hi apareixen els mots ,in Mageddo', correctament recollits en la traducció catalana, que per ventura el traductor reputà inútil de tornar a repetir, a tan poca distància, en el verset següent. També és omesa per tots cinc testimonis catalans la mort del rey Joacàs esmentada en el nostre text llatí de la *Vulgata* en el verset xxiii, 34. Són omesos també els esments dels ,eunuchi' de xxiv, 12, i del ,rex Babylonis' de xxv, 1. I aquí s'acaben les omissions comunes. Algunes omissions són pròpies del grup S, P, C i E: xxiv, 4 (,de la sanch dels ignoçents'), 5 (,e totes les coses'); xxv, 4 (,combatadors'), 14 (,culleres'). Algun cop és V qui comet l'omisió: xxv, 19 ([V] ,príncep qui asprovava / [S, P, C, E] príncep de la ost qui asproua'). Altres vegades S i P van d'acord contra C i E: xxv, 13 (,les colones d'aram e les basses e la mar d'aram'); i àdhuc, en aquest mateix verset, C contra E ([C] ,les colones d'aram; e fogiren los caldeus e portaren-se'n / [E] les colones de aram. E aportaren-se'n los caldeus'). Una vegada V i S s'acorden contra P, C i E, amb una variant interna: xxiv, 7 ([v] ,totes les coses qui eren del rey de Egipte / [S] qui era astat del rey de Egipte').

La llengua no difereix substancialment en cap dels cinc manuscrits i correspon al català oriental.

CONCLUSIONS

A partir d'una mostra tan fragmentària i d'un sol llibre de l'Antic Testament no és possible d'anar gaire més enllà del que suggereix la confrontació estricta dels textos. El lector comprendrà que les precisions aventurades aquí

sobre una minúscula part del text bíblic català medieval, pertanyent a un dels llibres bíblics anomenats històrics, s'han de prendre amb totes les reserves del cas.

Els cinc manuscrits dels quals hem confrontat cinquanta-sis versets representen una mateixa traducció de la *Bíblia Vulgata* llatina: es tracta amb tota certesa de la *Bíblia catalana* del segle XIV.

Reputem simptomàtic que V incorpori menys glosses que els altres quatre testimonis. Aquest fet podria ésser indicatiu d'un estat més sobri del text català, que potser s'hauria carregat de glosses com a conseqüència d'una finalitat i d'un treball didàctic del o dels traductors i copistes. La incertesa respecte del tipus de text a partir del qual es va fer la traducció catalana medieval de la Bíblia – en aquells llibres que efectivament fossin traduïts del llatí directament i exclusiva – impedeix de fer cap hipòtesi fonamentada sobre la provenença de les glosses que contenen els mss. que avui hem examinat. Decidir si la traducció catalana es va carregar o descarregar de glosses en el curs de la seva recepció serà un problema difícil de resoldre, com tot el que forma part del problema de les glosses bíbliques.

L'arreglament de S, P, C i E que es produeix ara i adés tant en matèria de variants com d'addicions / glosses i omissions contra V sembla suggerir que V representa un estadi singularitzat de la traducció. No se'ns escapa que és molt perillós aventurar hipòtesis a partir d'una mostra tan petita com els cinquanta-sis versets de V, però tenim la impressió que el caràcter singular de V i sobretot la seva millor fidelitat a la *Vulgata* – per bé, com hem vist, que no és sempre estricta – faria pensar que ens trobem davant un estadi millorat de la traducció. Això significaria que V transmet un text que hom ha intentat d'acostar al text de la *Vulgata* i que hom hauria purificat de lectures reputades defectuoses? En aquest cas, podria tractar-se d'un text relativament tardà. I en aquest cas, també cal ponderar adequadament el fet que V no hagi quedat purificat del tot, ja que hi han restat incrustats elements defectuosos del o dels estadis precedents del text.

Semblaria avalar la rectitud de la nostra hipòtesi la variant de XXIC, 15: ,eunuchs / crestats', ja recollida. Car Moll i Coromines documenten el mot ,eunuc' circa 1500, en l'imprès *Quesits e perquens o Liber Aggregationis*, del pseudo Albert el Gran, incunable de 1499, acabat d'editar el 20 de novembre d'aquell any a Barcelona per Pere Posa.⁶ L'ús que fa V del mot seria un cultisme o un llatíisme de l'època humanista, i això avalaria la datació que Escartí va donar al

6. Data de l'incunable, corroborada pel *Catálogo General de Incunables en bibliotecas españolas*, Madrid 1988, vol. I, 201*, pel *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, 674* i per Jordi TORRA i Montserrat LAMARCA, *Catàleg dels Incunables de la biblioteca de la Universitat de Barcelona*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona 1995, 25*. Hom pot trobar més informacions sobre aquesta obra i la seva autoria en l'article d'Antònia CARRÉ i Lluís CIFUENTES i COMAMALA, *Quesits (Barcelona, Pere Posa 1499: una traducció catalana desconeguda del Liber de homine (Il perchè) de Girolamo Manfredi amb filtre napolità*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 543-560.

seu fragment, cap als anys centrals del segle XV. En canvi, ,crestat', forma alterada de ,castrat', és un mot que ja apareix documentat a finals del segle XIII. Direm tot passant que si la datació proposada per Escartí és correcta, V hauria fornit la primera documentació del mot ,eunuc', anterior d'una cinquantena d'anys a la donada per Moll i Coromines.⁷

El caràcter més aviat tardà de V ajudaria a entendre encara la relativa independència entre S i V. En efecte, les poques variants pròpies de S, com és ara xxv, 13 (,fuséran'), xxv, 16 (,seber') i xxv, 21 (,tramès') no han tingut influència en V. I encara el text del verset xxiv, 7, que en V presenta una forma molt millorada respecte de P, C i E, continua essent més fidel a la *Vulgata* en S que en la versió [revisada?] de V.

Al seu torn, les diferències constatades entre S i el grup de mss. P, C, E (a vegades de S i P contra C i E), permeten de pensar que el llarg fragment colom-bí se situa en el conjunt dels mss. bíblics catalans d'una manera precisa. Si s'havia de mantenir el caràcter tardà de V, S podria ésser considerat el testimoni més antic de la traducció bíblica catalana, almenys pel que fa a IV Reis. Si, en canvi, calia admetre que V fos anterior, S se situaria entre V i el bloc P, C, E. Això sigui dit no sense advertir que són ben perceptibles també els símptomes de diferenciació entre P per una banda i C-E per l'altra.

Per això la possibilitat de confrontar sistemàticament tot el text conservat de S amb els textos de P, C i E serà un element clau per a entendre la relació que cal establir entre tots ells i per ajudar a entendre millor el caràcter singular del text que sembla transmetre V. És a dir, tant per a establir una cronologia més precisa entre aquests cinc manuscrits bíblics catalans com per a saber de quina manera ha anat evolucionant el text de la traducció, almenys en una franja de l'Antic Testament. Per sort, S ofereix una base textual àmplia, que abraça prou llibres –i prou diferents, segons s'ha dit– com perquè en el futur sigui possible de tenir una panoràmica més rica sobre aquest horitzó de recerca, tan misteriós encara, de les traduccions bíbliques catalanes medievals.

Avui ens donarem per satisfets si la transcripció i l'anàlisi ràpida que hem fet dels cinc testimonis d'una ínfima part de la traducció d'un llibre bíblic històric servien per a impulsar l'estudi d'aquest camp tan ric i poc explorat encara de la catalanística. D'una banda l'experiència recent impedeix de creure que s'hagi de donar per tancat el procés de recuperació de nous manuscrits i fragments bíblics medievals en català, i en aquest aspecte caldria intensificar els esforços per tal de tancar-ne definitivament el catàleg. D'altra banda, és evident que la panoràmica ja força embolicada de les traduccions bíbliques catalanes medievals tendeix a fer-se més i més complexa a mesura que hom s'acosta als textos. Ara bé, la possible recuperació de tot el que pugui romandre tothora

7. Antoni M. ALCOVER -Francesc de B. MOLL, *Diccionari Català - Valencià - Balear*, t. 5, 630 - 631; Joan COROMINES, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, vol. II, 627; vol. III, 826. Per la documentació del mot *eunuc*, Coromines sembla dependre de Moll. Com sigui, tots dos daten equivocadament l'incunable de Barcelona el 1491.

ocult i sobretot l'estudi del que s'ha conservat de la traducció bíblica catalana medieval, amb la implicació dels jueus – conversos o no,⁸ comença de dibuixar un quadre d'activitat literària d'una insospitada vivor. El tràgic destí final dels manuscrits i dels exemplars d'estampa de la *Bíblia catalana*, que els inquisidors van llençar a la foguera,⁹ hauria de fer sensible que tot el que es relaciona amb el text sagrat mai no és neutral. Si la crema de la Bíblia catalana no fou innocent, tampoc no ho fou per ventura la seva traducció. Esbrinar la mena de passions diverses, religioses o simplement culturals, que glatiren sota el projecte d'anostrar el text bíblic hauria de permetre en el futur de comprendre l',iter' de la Bíblia catalana medieval, des del moment incert que comença a prendre forma en el tres-cents fins ben entrat el segle XV, quan s'inicià el procés de la seva hectombe. Capítol, aquest, de la nostra història literària mai encara no redactat, ni de forma completa ni incompleta, i que no és pas un dels menors ni dels menys interessants.

8. Pel que fa a la qüestió de les influències jueves en la traducció catalana de la Bíblia, és tothora essencial l'article de Josep PERARNAU I ESPELT, *Aportació al tema de les traduccions bíbliques catalanes medievals*, dins «Revista Catalana de Teologia», III (1978), 17-98. en particular 61-74.

9. Sobre aquells vergonyosos episodis inquisitorials hom pot veure Jordi VENTURA, *La Bíblia valenciana. Recuperació de la història d'un incunable en català* (Biblioteca Torres Amat, 12), Barcelona, Curial Edicions Catalanes 1993, 240 pp. (hom en pot veure recensió en aquestes pàgines d'«ATCA», XIII (1994), 442-444).